

Олександр Горський

У центрі — історія становлення Олександра Горського як одного з провідних кіноорганізаторів радянського періоду та його складних, глибоких і водночас драматичних стосунків із донькою — художницею-шістдесятницею, правозахисницею Аллою Горською. Двоє сильних особистостей, кожен із яких залишив непересічний слід в українській культурі — у кіно і в образотворчому мистецтві.

Організатори: Національна спілка кінематографістів України, Фонд Алли Горської та Віктора Зарецького

Вступне слово: кінознавець Сергій Тримбач

Спікерка: Олена Зарецька

За участі: Театру «Шарж», Ольги Зарецької, Наталі Зарецької, Раїси Недашківської

Дата та час: 16 січня, четвер, 18:00

Місце: Будинок кіно, Синя зала

Вхід: вільний

СЛАЙД 1

Він зробив так багато цікавого в нашій кінематографії, що це повинно стати надбанням людей.

Алла Горська

СЛАЙД 2

Олександр Валентинович Горський входив до творчої кіноеліти радянського періоду, був організатор кіновиробництва та глибоким знавцем кіно.

У різні роки директор [Ленфільму](#), [Ялтинської](#), [Київської](#) і [Одеської](#) кіностудій, очолював Театр-студію кіноактора на Кіностудії імені Олександра Довженка.

Як організатору кіновиробництва Горському довелося брати участь у двох важливих техніко-організаційних трансформаціях

— переході від [німого](#) до [звукового кіно](#) у першій половині 1930-х років та поширенню кольорового кіно у 1950-ті роки.

Учасник-фундатор [Спілки кінематографістів України](#) (Сергій Білокінь писав, що квиток Спілки у нього, здається, мав восьмий номер).

Батько художниці та правозахисниці [Алли Горської](#).

СЛАЙД 3

Олександр Горський був чудовим оповідачем, про що неодноразово згадується у спогадах, зокрема його онука, Олексія Зарецького.

СЛАЙД 4

Олексій Зарецький, онук Олександра Горського:

«Я пам'ятаю діда Сашка Горського високим, немолодим і зовсім сивим чоловіком. Бабуся була висока, красива та імпульсивна жінка, тоді як дід був дуже стриманий. Я часто спілкувався з дідом, коли він переїхав до Києва в 1963 році, а останні три роки його життя ми мешкали разом в одній хаті».

СЛАЙД 5

Дід підтримував матір (Аллу Горську), коли вона займалася живописом більше, ніж домашнім господарством, а бабуся стримано дорікала їй за це.

СЛАЙД 6

Дід підтримував матір і коли почалася на початку 60-х «українізація». Сам дід українською мовою володів погано, літератури не знав, хоча **«Кобзар» мав й іноді читав. Складності в їхніх стосунках з'явилися в середині 60-х років.** Я, та й деякі наші знайомі шістдесятники, думаємо, що **діда «накрутили» «добровільні» чи ще якісь «помічники» КДБ.**

СЛАЙД 7

Олександр Горський народився в місті Олександрії 24 серпня 1898 року, тоді це була Херсонська губернія.

В Олександрії навчався у ремісничому училищі.

В автобіографії Леонід Чернов пише про Олександрію так (далі ми з'ясуємо чому ця автобіографія така важлива для дослідження життєпису Олександра Горського):

...край колишнього старовинного запорізького шляху, біля якого з давніх-давен осів хутором старий запорожець Вус, чиїм ім'ям і звалося довгий час славне селище: Вусівка, — аж доки не перейменували його російські завойовники на Олександрію. Одним оком дивиться вона на Кремінчук і Чигирин, другим на «Єлісавет», задрімала вона серед запеклих, одчайдушних, жгучих південноукраїнських степів.

СЛАЙД 8

«Грошей в родині було обмаль. Зранку мати давала дідові одну копійку. Дід купував на півкопійки кухоль квасу і на півкопійки булку «жулик». Такі **«жулики»** — кисло-солодкі, з сіруватого тіста — продавали в Києві ще на початку 60-х років. Дідові хотілося їсти. По дорозі до училища він зустрічав чорнявого чистенького хлопчика-гімназиста, сина керуючого Олександрійським банком. **Дід став щоранку відбирати в нього сніданок і з'їдати, а копійку відкладати.** Але хлопчик розібрався у дідовій вдачі й захистив себе. Він сказав, що його водили до лікаря — виявили загальне виснаження й підозрюють сухоти. Дід одразу ж відчепився від нього.

Після закінчення училища він деякий час **працював за фахом — молотобійцем чи помічником молотобійця».**

СЛАЙД 9

Десь за рік до закінчення Першої світової війни пішов воювати. Потрапив на австро-російську ділянку фронту.

Мав рубця на грудях, казав, що це поранення багнетом в бою з австріяками, «і слава Богу, що довелося тільки один раз іти в атаку».

СЛАЙД 10

«У 1920 році він одружився з моєю бабусею Оленою.

Моя бабуся Олена Давидівна, дівоче прізвище Безсмертна.

Перший шлюб взяла із червоним командиром на прізвище Швець. 1919 року народився син Арсен. Швець загинув. Наступного року бабуся одружилася з дідом Сашком. Дід усиновив Арсена».

СЛАЙД 11

Жили Горські за правилами сталінської системи, яка нищила чи перекручувала пам'ять.

Над своїм походженням Олена та Олександр Горські особливо не замислювалися, спогадів не фіксували й нічого не досліджували, щоденників не вели (та й тоді це було вкрай небезпечно), але вже й пізніше після ХХ з'їзду цим не займалися. У домашньому архіві мали листи, фото, деякі документи, окремі усні спогади Горського зафіксовані пізніше.

СЛАЙД 12

Морок був щільним та липким. **Суспільна успішність і втрата пам'яті на мікрорівні — про своє походження, родину були в тоталітарному суспільстві взаємопов'язані. За цих обставин залишаються такі джерела, як службові автобіографії та анкети.**

СЛАЙД 13

«Його бувальщини про службу в першій половині 1920-х у кінному полку ВЧК на Черкащині відповідають анкети. У ній також є про службу завклубом ВЧК.

Дід іноді згадував службу — завжди з гумором.

Жартуючи, розповідав, що вони майстерно володіли тактикою відступу **доводилось тікати і в самому спідньому городами».**

СЛАЙД 14

«Він мав почуття гумору, тому значна частина його автобіографічних спогадів — з деякою домішкою самоіронії. Утім, мабуть, усмішкою він маскував обережність».

СЛАЙД 15

Поворотним пунктом досліджень біографії Горського раннього періоду став вихід друком книжки Івана Задоя «Кобзар на мотоциклі» у 2005 році — першого монографічного дослідження життя і творчості Леоніда Чернова-Малошийченка — ровесника, земляка Олександра Горського, а також його приятеля та старшого партнера зі створення українського театру в Олександрії.

Після виходу цієї книжки стало очевидно, що Горський помітно змістив фокус у своїх спогадах та дещо замовчував, зокрема про Олександрію.

СЛАЙД 16

Іван Задоя пише:

В Олександрії якраз гастролювала трупа «Українське товариство аматорів» (Сурма), колектив якої з радістю прийняв у свої ряди талановитого юнака. Поруч з Леонідом долали східці **акторського учнівства і** набирались досвіду його олександрійські друзі: Л. Білоцерківський, Я. Возіян, М. Гаєвський, О. **Горський**, І. Набатов.

Леонід Чернов створив в Олександрії на початку 1920-х український театр, в якому Горський був адміністратором.

Збереглась афіша того періоду:

Звітний спектакль театру в Олександрії 16 липня 1922 р. Карл Гольдоні «Мірандоліна». Постановка Леоніда Чернова, зав. худ. частиною Вікторія Білаківська, **адміністратор Ол. Горський.**

СЛАЙД 17

По смерті Олександра Горського в некролозі журналу «Новини кіноекрану» могли дозволити собі згадати, що «в 1918–1920 роках він був асистентом режисера українських театрів у Вінниці та Житомирі».

Про те, що це був період визвольних змагань і що в цих містах тоді перебував театр, який відступав разом із Директорією та армією УНР, читач міг здогадатися сам.

Зрозуміло, що за життя, прагнучи зберегти «чистоту анкети», Олександр Горський свідомо уникав згадок про цей період.

СЛАЙД 18

З середини 1920-х жив в **Ялті**.

1927 року в Ялті вступив у ВКП(б). Якийсь час був секретарем міськкому чи райкому комсомолу.

«Дід показував мені фото троє молодих хлопців секретарів. Першого секретаря ліквідували у 1937-1938 роках. А другий і надіслав дідові 1977-го чи 1978 року фото в листі. Тоді ж дід і розповів мені про це».

СЛАЙД 19

«Розповідав, що коли купалися з хлопцями в морі у сильний шторм прив'язувались мотузками до берега, щоб можна було вибратися з хвиль. Інспектували масандрівські винні підвали.

В Ялті, за своїми службовими обов'язками, дід організував вечір **Володимира Маяковського**. Він розважав Маяковського як міг грав з ним у більярд та шахи. А у шахи дід не вмів грати. Хтось із помічників за виробленим кодом підказував йому ходи.

Казав, що в 30-ті роки, коли він працював на Ленфільмі, до нього у справі приходила **Ліля Брік**, але вони не знайшли спільної мови».

СЛАЙД 20

В Ялті 18 вересня 1929 року народилася Алла Горська.

«Моя мати виросла в дружній, добре влаштованій родині. Бабуся й дідусь багато займались її вихованням, освітою. Мати була вже дорослою людиною, а радилася з ними не тільки з побутових, але й з мистецьких проблем. **Це видно і з її листування з батьками».**

СЛАЙД 21

З 1931 року Олександр Горський почав працювати в кіно, мав 33 роки, коли став **директором Ялтинської кінофабрики.**

Його кар'єра проходила в обстановці постійних реорганізацій кіногалузі в 1930-х рр.

СЛАЙД 22

Олександр Горський розумів, що його покликання адміністрування в галузі кіно.

У 1932 році родина переїхала до Москви, де Горський став працювати начальником виробництва тресту «Востокфильм».

«Дід казав, що не любив Москви, за винятком ресторанів, тому був радий, коли в 1933 році видалася нагода переїхати до Ленінграда, де він обійняв посаду заступника директора кіностудії, а потім директора.

СЛАЙД 23

Олена Горська в Ялті працювала вихователькою у дитячих закладах санаторно-шкільного типу. **У Ленінграді стала працювати художницею костюмів і потім уже весь час цим займалася.**

Віктор Зарецький:

«Алла була сильна в культурному плані. Вона з родини кіношників: батько директор кіностудії, мати художниця по костюмах. **Для неї кіно-театральне життя природне середовище.** Тому, коли вона робила **«Отак загинув Гуска»** за Миколою Кулішем з Лесем Танюком, а потім також з Лесем за Стельмахом **«Правду і кривду»** в Одесі, то робота йшла ніби

сама собою».

СЛАЙД 24

Головна прохідна «Ленфільму» була за 5-7 хвилин пішки від помешкання Горських.

В СРСР кіно було мистецтвом №1, його фінансували за потребою, як і оборонну промисловість.

Реалізацію грандіозних проєктів забезпечував заступник директора з виробництва Олександр Горський.

СЛАЙД 25

«Ленфільм» ставав величезним підприємством. Характерний приклад — загалом за час зйомок фільму «Депутат Балтики» один актор Черкасов 170 годин у загальному підсумку лише гримувався. Грим забезпечував окремий цех.

Роботу чітко організовували — один епізод могли знімати в різних місцях у різний час — усе мало бути точно узгоджено, адже знімальна група численна.

Кінематографічне обладнання було тоді досить складним у технічному обслуговуванні. Питання обробки плівки вирішував окремий завод тощо.

Усі ці структури були підпорядковані Горському.

СЛАЙД 26

Один раз Олександр Горський сам знявся у фільмі «Гарячі днинки». Через велику кількість зйомок військової техніки його попросили вирушити до Києва, щоб домовитися з комбригом про використання танків. Коли питання з технікою було вирішено, з'ясувалося, що немає актора для ролі командира корпусу. Після тривалих умовлянь Горський погодився зіграти цю невелику роль.

(Фрагмент фільму «Гарячі днинки», в кадрі Олександр Горський)

СЛАЙД 27

«Дід любив дивитися старі фільми. Пізнаючи знайомих, реагував репліками: «О, Петро Алейников, Микола Крючков!»

СЛАЙД 28

Московське та ленінградське кіно порівняно мало зачеплено сталінськими репресіями масових арештів не було. Прізвище Кірова дід не згадував ніколи.

Розповідав про **збори на «Ленфільмі»**, які тим чи іншим чином були присвячені **виявленню та критиці ворогів**.

Діда повісткою викликали в прокуратуру. **Він взяв зміну білизни всі знали, що брати, і пішов**. Просидів цілий день. Наприкінці дня вийшов клерк у нарукавниках і спитав: «Ви до кого?» Дід показав папірця. Той каже: «**Повістка анулюється, той, хто її підписав, ворог народу**».

СЛАЙД 29

«Останніх років 15 життя дід приятелював з акторкою **Марією Ростиславівною Капніст**, яку було заарештовано в Ленінграді після загибелі Кірова.

Якось прийшовши до діда в лікарню, я застав у нього Марію Ростиславівну, вона намагалася годувати його з рук вишнями. Дід сердився. Вона зібралася йти. Дід з полегшенням простягнув їй руку на прощання. Вони потисли один одному руки. Коли дід відняв руку, то з неї випала цукерка, яку Марія Ростиславівна намагалася таким чином передати.

Він отримував від неї **листівочки до свят з абсолютно нестандартними текстами: «Звучат труби любові...» і таке інше**».

СЛАЙД 30

Щойно минула одна з хвиль моторошних репресій 1937-1938 років, як СРСР зробив спробу захопити Фінляндію — почалася

так звана **Фінська війна**. Олександр брав у ній участь як політпрацівник хоча йому на початку війни був повний 41 рік, він входив до якоїсь категорії резерву.

Зима була морозна — доводилося носити пістолет за пазухою, аби не змерзло мастило. Він сам мав обмороження, які потім кілька років лікував.

СЛАЙД 31

Навесні 1941 року Горський від'їхав із функціями директора картини до Монголії на зйомки фільму **«Його звали Сухе-Батор»**. Невдовзі почалася війна й унеможливила його повернення до Ленінграда.

СЛАЙД 32

Відео фрагмент з фільму «Його звали Сухе-Батор».

Режисерами фільму були Зархі та Хейфіц.

За сценарієм фільму візок, запряжений кіньми, мчав степом і падав у провалля. Такі епізоди можна знімати натурно й монтажно.

Натурний варіант, як правило, ефектніший під час демонстрації. Знімається він так: коні мчать до провалля, візник непомітно зістрибує і коні з візком падають у прірву. При **монтажному варіанті** — коні зупиняються перед прірвою, а потім візок кидають вниз окремо. **Зархі наполягав на натурному варіанті як ефектнішому.**

За обов'язками керівника групи **дід відповідав за стосунки з монголами. А вони коня не можуть вбити за суворою традицією.** Дід пояснював це Зархі, той наполягав на натурному варіанті, і **дід витяг револьвер.** Добре, що у діда були хороші стосунки з радянським послом в Улан-Баторі. Конфлікт владнали.

СЛАЙД 33

З місцевими корейцями відбувся бенкет, на якому вони пригощали своєю національною стравою собачатиною. На кількох офіційних зустрічах дід спілкувався з монгольським Сталіним маршалом Чой-балсаном.

СЛАЙД 34

Коли Олександр Горський поїхав до Монголії, Олена Горська залишилася у Ленінграді з дітьми. В червні 1941 року Аллі було 11 років, а її братові Арсену 21-22. Арсен зразу після школи пішов працювати на «номерний» завод механіком-монтажником.

Влітку 1941 року вступив до народного ополчення. Приблизно рік він був ополченцем, а потім ще рік воював у складі диверсійно-партизанської частини, яка діяла на Ленінградському фронті. Був рядовим бійцем. **Загинув 15 квітня 1943 року. Місце поховання родині так і не вдалося знайти.**

СЛАЙД 35

Олександр Горський у 1941 році вже приїхав з Монголії до Алма-Ати, де працював на об'єднаній кіностудії. Олена Горська поздоровила його з початком 1942 року на маленькому відірваному клаптику від якогось документа, папір, мабуть, весь попалили.

Олена та Алла Горські пережили дві блокадні ленінградські зими й **евакуювались влітку чи восени 1943 року** до Горського в Алма-Ату.

СЛАЙД 36

У Олени Горської так і залишився блокадний жах у думках про їжу. Раптово у неї починалась паніка: «У нас нема чого їсти». Вона раptom приносила торти, печиво, крупи, які були ні до чого в господарстві. **У Алли таких жахів не було. Але вона майже ніколи не розповідала про Ленінград.**

СЛАЙД 37

В Алма-Аті родина була недовго і наприкінці 1943 року переїхала до Києва. Горський обійняв посаду директора кіностудії.

Кілька місяців вони мешкали на кіностудії, а отім перебралися в трикімнатну квартиру на **Терещенківську, 25** з вікнами на парк Шевченка. Будинок мав якийсь стосунок до відомства кіно – і Горський отримав там помешкання відповідно до посади.

Також у Горського було службове авто від кіностудії та особистий водій, який возив і Аллочку до школи, і на побачення до Зарецького.

СЛАЙД 38

«У діда ще якийсь час зберігалася звичка називати цю вулицю попередньою назвою **Чудновського**. Бабуся вмеблювала квартиру. Як мені пояснив один добродій, що знався на антикваріаті, то була **імітація 20-30-х років під стиль ХІХ сторіччя**. Але був і сильний присмак помешкань начальників 30-х років, як я його відчуваю, подивившись меморіальні помешкання в різних музеях.

Коли Олександр Горський очолив Одеську кіностудію, що тоді звалася Чорноморською кінофабрикою, і переїхав з дружиною до Одеси, **київське помешкання залишилося дочці й зятю Віктору Зарецькому**.

СЛАЙД 39

Згадують, що будучи **директором Київської кіностудії**, він знав в обличчя і на прізвище кожного працівника, яку б посаду той не займав.

На Київській кіностудії був час відбудови й відновлення. За час керівництва Горського було знято декілька відомих фільмів: **«Подвиг розвідника»**, **«Третій удар»**, **«Нескорені»**, **«Тарас Шевченко»**, **«Максимко»**.

СЛАЙД 40

Олександр Горський добре зазнайомився з Олександром Довженком.

«Важко сказати, які були у них стосунки. Принаймні, вони приятелювали, і Довженко розповідав дідові анекдоти. Довженко кілька разів з симпатією згадує діда у «Щоденнику».

СЛАЙД 41

«Після війни стала звичною система, при якій значна частина номенклатури перебувала вночі, у своїх кабінетах, бо Сталін також працював уночі. Дід постарався зручно влаштуватись на ніч.

У нього були дві секретарки: «денна» і «нічна». А сам відпочивав у кабінеті на шкіряній канапі. Часто вночі в нього з'являлись ідеї. Якось дав вказівку вставити в один з фільмів епізод з більярдом. Зробили більярдний стіл, але епізод у фільм не пішов. А стіл залишився. **Ночами дід грав у більярд з «особістом» та комендантом студії».**

СЛАЙД 42

«В лютому 1953 року, незадовго перед смертю Сталіна, діда все ж витиснули з посади. Все попереднє життя дід ішов на службове підвищення. Це був очевидний крок у зворотному напрямку. Дід болісно його переживав в нього був навіть мікроінфаркт».

СЛАЙД 43

Маючи сильні зв'язки в Москві, незабаром очолив Одеську кіностудію і переїхав до Одеси.

«Коли дід Сашко очолив Одеську кіностудію, йому було 54 роки. **Він вважав роботу в Одесі найпліднішою в професійному плані.** До його призначення в Одесі була філія. Наказ про призначення його директором був даний одночасно з наказом про створення окремої виробничої одиниці Чорноморської кінофабрики, яку потім перейменували на Одеську кіностудію».

СЛАЙД 44

Ставши директором Одеської кіностудії і приїжджаючи до Києва в службових справах, він обов'язково заходив на студію.

Тут залишились директори, яким він довіряв. Від них він одержував сценарії, не прийняті з тої чи іншої причини студією,

але на їхню думку, перспективні. Він читав їх, відібрані сценарії віз з собою в Одесу.

Так сталося зі сценарієм, який згодом став фільмом молодого режисера **М.Хуцієва «Весна на Зарічній вулиці»**.

СЛАЙД 45

Працював як західний продюсер брав участь у створенні фільму від сценарію до монтажу. Ця система себе виправдовувала, співпрацював з молодими режисерами Хуцієвим, Тодоровським та іншими. Любив молодь.

СЛАЙД 46

«На Одеській студії дід одночасно видав два накази: про те, щоб курили у відведених для цього місцях і обідали тільки в обідню перерву. Дід особисто контролював виконання своїх наказів щодня прогулювався центральною алеєю студії. Якось він зустрів екстравагантну молоду співробітницю у ватянці і з «козячою ніжкою» в зубах. Коли вона побачила діда, то сховала «козячу ніжку» в кишеню. Дід привітався і завів із нею розмову. Але як тільки ватянка задимілася, чемно попрощався й пішов».

СЛАЙД 47

В Одесі зняли «Спрагу», «Весну на Зарічній вулиці», «Повість про перше кохання», «Зелений фургон», «Два Федори» з Василем Шукшиним у головній ролі тощо.

СЛАЙД 48

Весною 1961 року діда зняли з посади директора Одеської кіностудії. Він розповідав, що певний проміжок часу в одних інстанціях уже був наказ про його звільнення, а в інших ще не було. **На прохідній їхньої студії вже був. Дід проламав дірку в паркані кіностудії, проходив до свого кабінету й телефонував у термінових справах.**

СЛАЙД 49

Наприкінці червня 1961 року раптово від серцевого нападу в себе у хаті померла бабуся Олена. Дід залишився самотнім пенсіонером. Більше року він займався встановленням пам'ятника на бабусиній могилі. Протягом двадцяти років він надсилав гроші жінці, яка доглядала бабусину могилу.

СЛАЙД 50

У 1963 році дід повернувся до Києва й замешкав у **провулку Белінського (нині — Алли Горської)**. Ми з ним зустрічалися по неділях і ходили в кіно чи до ресторану.

СЛАЙД 51

Після повернення до Києва був директором театра-студії кіноактора Київської кіностудії ім. О. Довженка (1963–1973), сприяв творчому становленню [Миколайчука](#), [Недашківської](#), [Степанкова](#), [Брондукова](#), [Лефтія](#) та ін.

Особливо тепло він згадував акторку Раїсу Недашківську і режисера Миколу Мерзликіна.

Відео зі спогадами Раїси Недашківської. Знято і змонтовано Фондом Алли Горської та Віктора Зарецького. Кіностудія Довженка. 13 вересня 2024 року.

СЛАЙД 52

В середині 1960-х у стосунках між Аллою та Олександром Горськими з'являється напруга.

Євген Сверстюк згадує це так:

Я думаю, як нас ошукувала епоха безсовісності і безпам'ятності. Ми не знали своїх батьків і не цікавилися їхніми батьками. Спогади старих удавалися старечою слабкістю. Часто вони були і небезпечними для лояльного на 100% чоловіка.

Інтуїтивно я відчув, що Алліні батьки мали бути

глибокими людьми, з доброго матеріалу. Так випадково на міліні сильна особистість не з'являється. Адже тисячі нащадків нових панів користуються розкошами свого багатого дому і далі живуть в полоні тих розкошів.

Раз якось Алла несподівано сказала:

— Євгене. Я хочу поговорити з вами. Можна?

— Хоч зараз. А чому так раптом?

— Я батька не можу витримувати. Я хочу розірвати з батьком...

— Як розірвати? Батько — це назавжди... Ти ж його любиш, і він тебе любить...

— Ви говорите не те.

— Я, звичайно, його дуже любила. Але ж він приходить від них.

— Щось я ніколи не бачив у тебе батька, щоб він навідувався.

— В тім-то і справа, що він просто боїться до мене приходити, щоб не зустрічатися з моїми друзями.

— Але він уже не директор кіностудії.

— Тепер не директор. Але усі зв'язки і залежності залишилися.

— Чого ж він хоче і чого вимагає від своєї коханої доньки?

— Він каже, щоб я порвала зі своїм оточенням, щоб перестала тим займатися...

— Чим займатися?

— Власне, я теж питаю його, чим займатися. Вони ж ніколи не називають речей своїми іменами.

— Ну, це неможливо, Алло, порвати стосунки з батьком, якщо вони, звичайно, силують. Адже справжнє у ваших стосунках те,

що було завжди. Це його батьківські почуття, а що проти того найістотніше те, що його намагаються використати.

— Але ж він і сам хоче, щоб я порвала зі своїм оточенням.

— Це не зовсім так, Алло. Він хоче тебе рятувати. Він хоче, щоб тобі було краще і легше жити — це теж можна зрозуміти з боку батька. Адже він був завжди добрим батьком і рятував доньку.

— Він був добрим батьком.

Ці слова Алла сказала навіть з радістю. Я думаю, вона з радістю прийняла і весь характер нашої розмови, бо відчула полегкість. Вона любила батька.

Зате я відчув, що тиск на її батька шалений, і обставини, які привели її до такої розмови, справді нестерпні.

Думаю зараз, що це було в кінці 60-х років, коли атмосфера згущувалася, почастишали арешти, часто тягали по судах як свідка. А як свідок, вона їм не давала свідчень.

А з приводу Алли у кагебістів, очевидно, закоренилась запекла думка: або **зламати — і тоді відступ Алли відразу внесе ослаблення і зневіру в наше середовище... Або влаштувати їй якусь катастрофу, і не виключено, що вони про це натякали батькові.** А він, чоловік сталінської школи, добре розумів, що ті натяки правдиві, а також розумів, що розповідати про ці розмови нікому не можна: що з їхніми таємницями — то гра зі смертю. І чим вище твоє становище, тим реальніша загроза. Можна не сумніватися, що О. Горський умовляв свою доньку від власного імені, не згадуючи про КГБ.

Незадовго після тих розмов ми хоронили Аллу.

На похороні всі розуміли, хто вбивці. Але, здається, найбільше розумів батько. Він перейшов межу. **На похороні він йшов у нашому гурті в якомусь старому пальті, похилий, пригноблений.**

Своє слово над труною я читав із тексту. Потім підійшов я до Олександра Горського, висловив йому своє співчуття і дав йому

текст прочитаного виступу. Він подякував і, як мені здалося, подивився мені у вічі приязно.

Пізніше я читав у щоденнику О. Довженка про зустрічі його з директорами кіномистецтва. Серед них виділяється О. Горський тим, що говорить скупко, але правду.

Сергій Білокінь:

Ми ховали її навіки 7 грудня 1970 року на Берківцях, тьмяного зимового дня. Ховали **в дубовій труні, зробленій на кіностудії для якогось фільму**. Труни не відкривали.

СЛАЙД 53

«Дід був літній, але дужий чоловік. Він тримався ще кілька років після смерті матері. 1973 року він «здав», почав хворіти й пішов із театру-студії. Але продовжував працювати в Спілці кінематографістів на громадських засадах в різних комісіях та бюро».

СЛАЙД 54

1979 року дід часто хворів і на початку наступного року ми **замешкали разом на вулиці Шота Руставелі. Будинок кіно був поруч**. 1980-1982 роки були останнім і добрим сплеском у його житті.

Відео Олени Зарецької біля Будинку кіно та будинку на Шота Руставелі, де мешкала її родина.

Майже рік Олександр Горський важко хворів і помер 26 травня 1983 року. Похований на тому ж цвинтарі, що й Алла, Берковецькому (нині – Міському). Ділянка 95.

Відео біля могили Олександра Горського.

Завдяки ініціативі кінознавця Сергія Тримбача та підтримці голови Національної спілки кінематографістів України Сергія Борденюка ми вшанували постать Олександра Горського в знаковому для українського кіно й особисто для

нього місці — Будинку кіно. Цей вечір став простором повернення пам'яті, осмислення спадку та діалогу поколінь. Щиро дякуємо всім, хто долучився, — нехай ця розмова триває.

Матеріал підготувала: Олена Семенець
Очільниця Фонду Алли Горської та Віктора Зарецького —
Олена Зарецька

Джерела:

- *Алла Горська: Червона тінь калини. Листи, спогади, статті /* ред. та упоряд. О. Зарецький, М. Маричевський. — Київ: Спалах ЛТД, 1996. — 240 с.
- *Алла Горська. Мисткиня у просторі тоталітаризму /* Олексій Зарецький. — 2023.
- Журнал *Кіно-Театр*, № 4, 2001.